

INHOUD

Deel I: Een probleemfamilie

- 1 Mijn vader 11
- 2 Mijn halfzusje 23
- 3 Mijn moeder 34
- 4 Het verhaal van mijn broer 53
- 5 De zoon van mijn broer 76
- 6 Mijn neven en nichten 89
- 7 Brief aan mijn grootmoeder 103

Deel II: Opnieuw nomade

- 8 Verbannen uit Nederland 115
- 9 Amerika 131
- 10 Islam in Amerika 150

Deel III: Seks, geld en geweld

- 11 School en seksualiteit 175
- 12 Geld en verantwoordelijkheid 193
- 13 Geweld en de sluiting van het moslimdenken 214

Deel IV: Aanbevelingen

- 14 De opening van het moslimdenken, een Verlichtingsproject 237
- 15 Schande, dood en feministen 253
- 16 God zoeken en Allah vinden 273

Tot slot: Tussen miyé en magaalo 295

Epiloog: Een brief aan mijn ongebooren dochter 305

De AHA Foundation 319

DEEL I

EEN PROBLEEMFAMILIE

MIJN VADER

Toen ik de intensive care van het Royal London Hospital binnenliep om mijn vader te bezoeken, kreeg ik het angstige gevoel dat ik te laat was gekomen. Hij lag met gespreide armen en benen op het ziekenhuisbed, met zijn mond griezelig opengesperd, en de vele machines waaraan hij was verbonden, zagen er dreigend uit. Ze piepten en tikten, en de snel stijgende of dalende lijntjes op de monitoren leken onmiskenbaar af te tellen naar zijn dood.

‘Abeh!’ schreeuwde ik zo hard ik kon. ‘Abeh, ik ben het, Ayaan!’

Ik kneep in zijn hand en kuste ongerust zijn voorhoofd. De ogen van mijn vader schoten open. Hij glimlachte, en de warmte van zijn blik en van zijn glimlach vulde de hele zaal. Ik legde mijn hand in zijn rechterhand. Hij kneep erin en probeerde te spreken. Hij deed zijn best er een paar woorden uit te persen, maar kon alleen maar hijgend naar adem happen. Hij probeerde overeind te komen, maar zijn lichaam werkte niet mee.

Hij lag onder witte lakens en ik kreeg de indruk dat hij aan het bed was vastgebonden. Hij was kaal en zag er veel kleiner uit dan ik me hem herinnerde. Er stak een gruwelijke buis in zijn luchtpijp, die hem via een beademingsapparaat van zuurstof voorzag. Een ander buisje liep van zijn nier naar een dialyseapparaat, en een wirwar van slangetjes stak uit

zijn pols. Ik ging naast hem zitten, streelde zijn gezicht en zei: 'Abeh, abeh, het komt goed. Abeh, arme abeh, u bent zo ziek.'

Hij was niet in staat te antwoorden. Telkens als hij iets probeerde te zeggen, viel hij terug in het kussen. Dan ging zijn borst wild op en neer en begon het apparaat dat hem van zuurstof voorzag, te sissen en te hijgen om hem meer lucht te leveren. Nadat hij even had gerust, probeerde hij het weer. Hij gaf met zijn rechterhand aan dat hij een pen wilde om iets op te schrijven, maar toen hij die kreeg, kon hij hem nauwelijks vasthouden. Zijn spieren waren te zwak, hij kon alleen maar krassen op het papier maken. Hij deed zo zijn best de pen vast te houden dat hij bijna uit bed gleed.

Hij lag op een grote zaal, en overal waren verpleegsters bezig bedden te verschonen en medicijnen toe te dienen. Het viel me op dat de arts met een accent sprak, en even dacht ik dat hij een Mexicaan was. Toen ik vroeg waar hij vandaan kwam, zei hij dat hij uit Spanje kwam. De afdeling werd vrijwel in zijn geheel gerund door immigranten. Ik kon de verpleegkundigen niet van de artsen onderscheiden, en terwijl ik om me heen keek, probeerde ik de herkomst van de leden van de medische staf, de technische dienst en de schoonmaakploeg te raden. Ik zag mensen van het Indiase schiereiland, zwarten die volgens mij afkomstig waren uit Oost- of West-Afrika, mensen die er Noord-Afrikaans uitzagen en een paar vrouwen die een hoofddoekje boven hun ziekenhuisuniform droegen. Ik zag geen Somalische werknemers op de afdeling, en als ze er al waren, zagen ze mij gelukkig ook niet.

Een van de verpleegsters rolde een plastic schort uit, deed het om en vroeg me opzij te gaan. Mijn vader wilde me niet laten gaan en ik moest mijn hand uit zijn vingers lostrekken. De verpleegster zette wat kussens in zijn rug en staarde me met een vreemde blik aan. Een van de verpleegsters had me verteld dat ze in een tijdschrift iets over me had gelezen; sommigen van hen wisten dus wie ik was. Toen ik mijn blik liet wegglijden, zag ik de patiëntenkaart die aan zijn bed hing. Er stond 'Hirsi Magan Abdirahman', hoewel mijn vader Hirsi Magan Isse heet.

Een jonge arts kwam de zaal binnen. Hij zei dat mijn vader leukemie had. Mijn vader had nog een jaar kunnen blijven leven als hij geen infectie had gekregen die was gaan ontsteken. Hij was ontwaakt uit de coma waarin hij een paar dagen eerder was weggezakt, maar werd momenteel

alleen door apparaten in leven gehouden. Ik vroeg steeds weer of mijn vader pijn had, maar volgens de arts was dat niet het geval. Mijn vader was er slecht aan toe, zei hij, maar hij had geen pijn.

Ik vroeg de arts of ik een foto mocht nemen van mijn vader en mij. Het mocht niet van hem. Hij zei dat we daarvoor de toestemming van de patiënt nodig hadden, en dat de patiënt niet in staat was een dergelijke beslissing te nemen.

Toen ik mijn vader in 1992 in Nairobi verliet, was hij een sterke, vitale man. Hij kon fel zijn, angstaanjagend zelfs – een leeuw van een man, een geboren leider. In mijn jeugd was hij mijn meester, mijn held, iemand wiens afwezigheid vragen opriep, naar wiens aanwezigheid ik verlangde, wiens goedkeuring alles voor me betekende en wiens woede ik vreesde.

Hoeveel conflicten hadden we sinds die tijd niet gehad! In 1992 had ik hem diep beledigd door de Somalische man in de steek te laten die hij als echtgenoot voor me had uitgekozen. Hij had me vergeven: we hadden het er samen over gehad, in een stroef telefoongesprek. Tien jaar later beledigde ik hem weer, toen ik mezelf tot ongelovige uitriep en openlijk kritiek had op de manier waarop de islam vrouwen behandelt. Ons laatste, en ergste, conflict ontstond nadat ik in 2004 samen met Theo van Gogh een film had gemaakt over het misbruik en de onderdrukking van moslimvrouwen, *Submission*. Daarna nam mijn vader gewoon de telefoon niet meer op; hij wilde niet meer met me praten. Nadat Theo was vermoord en ik moest onderduiken en mijn telefoon inleveren, heb ik mijn vader niet meer gebeld. Wanneer mensen ernaar vroegen, kon ik alleen maar antwoorden dat we van elkaar waren vervreemd.

In juni 2008, toen hij nog maar een paar weken te leven had, hoorde ik dat hij ziek was. Marco, mijn ex-vriend in Nederland, liet me weten dat mijn nicht Magool, die in Londen woont, mij dringend wilde spreken. Magool is de dochter van de jongste zus van mijn moeder. Ze heeft weinig contact met de familie van mijn vader, maar ze is vindingrijk. Toen mijn halfzusje Sahra besefte hoe ziek mijn vader was, vroeg ze Magool mij op te sporen, en Magool had Marco gebeld – ze had me vijf jaar geleden voor het laatst gesproken en kon zich niemand meer herinneren met wie ik toen omging, behalve hem.

Ik belde mijn vader in zijn flat, in de wijk Tower Hamlets, in het Londense East End. Bij hem was het laat in de avond, maar aan de oostkust van Amerika, waar ik verbleef, was het een mooie, zonnige middag. Ik trilde van de zenuwen. Toen hij aan de telefoon kwam, klonk hij als zijn oude zelf, sterk en opgewekt. Toen ik zijn stem hoorde, kreeg ik tranen in mijn ogen en ik zei het enige wat ik wilde overbrengen: dat ik van hem hield. Zijn glimlach was zo krachtig dat ik hem door de telefoon heen kon voelen.

‘Natuurlijk hou je van me!’ barstte hij uit. ‘En natuurlijk hou ik van jou! Heb je nooit gezien hoe ouders hun kinderen knuffelen, en wat voor band ze met hen hebben? Je hebt toch wel eens gezien hoe in de natuur dieren hun jongen likken en koesteren? Natuurlijk hou ik van je. Je bent mijn kind.’

Ik zei mijn vader dat ik hem graag wilde zien, maar ik legde uit dat het wel eens moeilijk zou kunnen zijn om beveiliging te regelen voor een bezoek aan Tower Hamlets, een immigrantenwijk waarvan de overgrote meerderheid van de bewoners moslim is. Een bezoek aan zo’n wijk zonder beveiliging zou vergelijkbaar zijn met de poging van een klein insect om dwars door een kamer vol grote spinnenwebben te vliegen. Het vliegje zou onopgemerkt kunnen blijven, maar als het wordt gevangen, is het duidelijk wat de gevolgen zullen zijn. Aan de andere kant, als ik daar met politiebescherming naartoe zou gaan, zou dat ongetwijfeld kwaad bloed zetten, alsof ik mijn eigen familie niet kon vertrouwen.

‘Beveiliging!’ riep mijn vader. ‘Waar heb je nou beveiliging voor nodig? Allah zal je beschermen tegen iedereen die je kwaad wil doen! Niemand van onze gemeenschap zal een vinger naar je uitsteken! En bovendien, niemand heeft onze familie ooit van lafheid kunnen beschuldigen! Sterker nog, een paar dagen geleden zei een van de meest vooraanstaande leden van onze clan nog dat hij met jou wilde debatteren. Als je wilt, kan ik ze vragen een delegatie samen te stellen en je mee te nemen naar Jeddah, zodat je met hem in Saoedi-Arabië kunt debatteren! Waarom organiseer je geen persconferentie en zeg je dat je niet langer een ongelovige bent? Vertel ze dat je bent teruggekeerd naar de islam en dat je van nu af aan een zakenvrouw bent!’

Ik lachte zachtjes om mijn vader en gunde mezelf de tijd om even van het geluid van zijn stem te genieten. Daarna vroeg ik naar zijn gezondheid.

‘Ayaan,’ zei hij, ‘vergeet niet dat onze gezondheid en ons leven in de handen van Allah zijn. Ik ben op weg naar het hiernamaals. Lief kind, ik wil alleen maar dat je één hoofdstuk uit de Koran leest. *Laa-uqsim Bi-yawmi-il-qiyaama.*’

Hij begon te reciteren – uiteraard in het Arabisch hoewel we Somali spraken – uit een hoofdstuk dat De Opstanding heet. ‘Zo waarlijk zweer Ik bij de dag der Opstanding en Ik zweer bij de verwijtende ziel: meent de mens soms dat Wij niet zijn beenderen zullen verzamelen? Ja zeker zijn Wij bij machte zijn vingertoppen te voegen. Maar neen, de mens wil volharden in zijn slechtheid, ook in de tijd die voor hem ligt. Hij vraagt: wanneer is de Dag der Opstanding?’

Ik zei tegen mijn vader dat ik niet tegen hem wilde liegen, en dat ik niet langer geloofde in het voorbeeld van de Profeet. Hij onderbrak me. Zijn toon werd hartstochtelijk, ongeduldig, en hij kreeg iets van een boeteprediker. Hij las me meer verzen uit de Koran voor, vertaalde ze in het Somali en noemde veel voorbeelden van mensen die afscheid van de islam hadden genomen, maar naar het geloof waren teruggekeerd. Hij had het over grote groepen niet-moslims die zich overal ter wereld tot de islam bekeerden, vertelde me over de ene ware god en waarschuwde me dat ik mijn hiernamaals niet in gevaar moest brengen.

Terwijl ik naar hem luisterde, hield ik mezelf voor dat dit autoritaire referaat van een vader kwam die zijn liefde uitdrukte op de enige manier die hij kende. Ik wilde geloven dat het pure feit dat hij me deze lezing gaf, betekende dat hij, op een dieper niveau, mij begon te vergeven dat ik geworden ben wie ik ben. Maar misschien was dat helemaal niet zo. Misschien deed hij alleen zijn plicht. Dat ik leefde als een westerse vrouw betekende dat ik mijn eer was kwijtgeraakt. Ik droeg westerse kleren, wat er voor hem op neerkwam dat ik naakt rondliep. En het ergste van alles was dat ik de islam had afgezworen en om mijn geloofsafval wereldkundig te maken een boek had geschreven dat de brutale, triomfantelijke titel *Infidel (Afvallige, Ongelovige)** had gekregen. Maar mijn vader wist dat zijn leven ten einde liep en hij wilde zich ervan verzekeren dat al zijn kinderen, ondanks hun fouten, veilig op weg naar de hemel waren.

Ik liet hem praten. Ik deed niet de valse belofte dat ik me zou bekeren.

* Nederlandse titel: *Mijn vrijheid*.

Als ik dat had gedaan, zou het hem kunnen hebben geholpen vredig afscheid van het leven te nemen, maar ik kon het niet, ik kon er tegenover hem niet over liegen. Ik slaagde erin hem op kalme toon te laten weten dat ik de Koran zou lezen, ook al was ik het dan niet langer eens met de islam. Ik zei er niet bij dat elke keer dat ik de Koran herlas mijn kritiek groeide.

Hij barstte uit in een reeks smeekbeden. ‘Moge Allah je beschermen, moge Hij je terugbrengen op het rechte pad, moge Hij je in het hierna maals naar de hemel voeren, moge Allah je zegenen en je gezondheid bewaren.’ Aan het eind van elke smeekbede antwoordde ik met de voorgeschreven formule – ‘Amin’, laat het zo zijn.

Na een poosje vertelde ik mijn vader dat ik een vliegtuig moest halen. Hij vroeg niet waar naartoe of waarom. Ik begreep dat de details van aardse aangelegenheden hem niet langer interesseerden. Daarna verbrak ik de verbinding, terwijl er nog zoveel dingen tussen ons onuitsproken waren gebelevend, en miste ik nog bijna het vliegtuig dat me naar een conferentie in Brazilië over multiculturalisme moest brengen.

Eind juni, toen ik terug was uit Brazilië, stond er een reis naar Australië op het programma, voor een conferentie over de Verlichting. Ik nam me voor aan het eind van de zomer mijn vader in Londen op te zoeken. Maar halverwege augustus, toen ik terugkeerde uit Australië en een tussenstop maakte in Los Angeles, kreeg ik weer een telefoontje van Marco. Mijn vader lag in coma.

Ik belde weer met mijn nichtje Magool, en ze gaf me het mobiele nummer van mijn halfzus Sahra. De laatste keer dat ik het jongste kind van mijn vader had gezien, in 1992, was Sahra acht of negen, een pezig, beweeglijk meisje. Ik had haar ontmoet toen ik van mijn woonplaats in Kenia onderweg was naar Duitsland en een tussenstop maakte in Ethiopië; vanuit Duitsland moest ik op bevel van mijn vader doorreizen naar Canada, om bij een verre neef in te trekken, een man die ik nauwelijks kende en die mijn echtgenoot was geworden. In die tijd woonde Sahra in Addis Abeba bij haar moeder, die net als mijn eigen moeder nog steeds met mijn vader was getrouwd, ondanks zijn afwezigheid. Ik had de hele middag met dit kleine halfzusje gespeeld. Het had me grote moeite gekost om me het Amhaars uit mijn jeugd te herinneren, de

enige taal die Sahra in die tijd sprak, en die ik ook had gesproken toen ik zo oud was als zij en nog bij mijn vader woonde.

Nu, in de zomer van 2008, was Sahra vierentwintig. Ze was getrouwd en had een dochtertje van vier maanden. Ze woonde in Tower Hamlets met haar moeder, de derde vrouw van mijn vader.

Ik vertelde Sahra niet dat ik van plan was mijn vader in het ziekenhuis op te zoeken. Het is vreselijk om op te schrijven, maar ik wist niet zeker of ik haar die informatie kon toevertrouwen. Ik ga ervan uit dat de familieleden die het dichtst bij me staan niet werkelijk van plan zijn mij te vermoorden, maar ik heb ze wel pijn gedaan en te schande gemaakt. Elke keer als ik op tv kom, worden ze geconfronteerd met de verontwaardiging die mijn uitspraken veroorzaken, en ongetwijfeld wil een aantal leden van mijn clan mij daarom vermoorden.

Sahra suggereerde dat ik, als ik abeh ging bezoeken, de bezoeken maar beter kon vermijden, omdat dan grote aantallen Somaliërs naar het Royal London Hospital gingen om van mijn vader een zegening los te krijgen die hun kansen op een plek in de hemel zou vergroten. Voor velen was abeh een symbool van de strijd tegen president Siyaad Barrè en zijn militaire regime. Ze zagen hem als een man die het grootste deel van zijn volwassen leven had gewijd aan de omverwerping van dat regime. In het East End van Londen zou het niet anders zijn dan in Somalië: aan het sterfbed zouden zich grote aantallen familieleden verzamelen – de vele echtgenotes, de vele kinderen en kleinkinderen, de oudsten van de clan, de oudsten van de subclan en de oudsten van de verwante subclans. Ze zouden allemaal willen getuigen van hun ontzag en respect. Voor velen van deze mensen zou ik niet welkom zijn aan het bed van mijn vader, omdat ik een heiden was, een ongelovige, een verklaard atheïst, een vuile wegloper en, het ergste van alles, een verrader van de clan en het geloof. Een aantal van hen zou ongetwijfeld vinden dat ik verdiende te sterven; voor vele anderen betekende mijn aanwezigheid een ontheiliging van mijn vaders sterfbed, die hem zelfs zijn plaats in het hiernamaals kon kosten.

Maar ik kreeg niet het gevoel dat Sahra me afwees. Ze was aardig en kalm, en klonk een beetje samenzweerderig, alsof ik door met haar te telefoneren, haar bij iets illegaals en gevaarlijks had betrokken.

Ik moest meteen met het vliegtuig naar Londen. Omdat dit een dringende, ongeplande en puur persoonlijke reis was, zou het lastig zijn de beveiliging te regelen. Als ik een conferentie bijwoon, wordt alles weken van tevoren officieel met de politie geregeld, maar dit was iets anders. Ik wist dat het niet verstandig zou zijn zomaar te vertrekken, in het gezelschap van de heren die me doorgaans in Amerika beschermen. In Groot-Brittannië zouden deze mannen de weg niet kennen en mochten ze geen wapens dragen. Als ik bij het plannen van mijn reis iets te voortvarend te werk ging, zou ik niet alleen mezelf, maar ook anderen in gevaar kunnen brengen.

Ik belde een aantal vrienden in Europa van wie ik aannam dat ze enige invloed hadden en vroeg hun of ze me wilden helpen met het regelen van de beveiliging die ik tijdens mijn reis nodig had. Ze staken veel tijd in pogingen me te helpen, zonder veel succes, zoals het zich liet aanzien. Een vriend van me kreeg te horen dat ik de Somalische ambassade maar om hulp moest vragen, omdat ik tenslotte in Somalië was geboren; misschien dat die het ministerie van Buitenlandse Zaken kon vragen om bij mijn beveiliging te helpen. Onder andere omstandigheden zou deze absurde bureaucratische logica misschien grappig zijn geweest, maar niet nu ik dringend naar Londen moest om mijn stervende vader te bezoeken.

Toen mijn vliegtuig naar Londen vertrok, had ik nog steeds geen idee of er ook maar enige vorm van beveiliging beschikbaar zou zijn wanneer ik landde. Maar het maakte ook niet meer uit – na dagen van wachten was ik alleen maar bang dat ik te laat zou komen. Ik wist dat ik het lichaam van mijn vader niet zou mogen zien als hij kwam te overlijden. Hij zou meteen door mannelijke familieleden worden meegenomen om binnen vierentwintig uur gewassen, verzorgd en begraven te worden. Vrouwen mogen niet aanwezig zijn bij strenge islamitische begrafenissen. Men gaat ervan uit dat hun aanwezigheid verstorend kan werken – ze zouden hysterisch kunnen worden en zich zelfs in het graf kunnen werpen om dichterbij het lijk te zijn. Het zou niet gepast zijn om de begrafenissen te proberen bij te wonen.

Mijn vader nam een tegenstrijdige houding aan tegenover vrouwen. Hij was een sterk voorstander van moderne ideeën over alfabetisering, drong er bij zijn eerste vrouw op aan dat ze naar de universiteit ging en